

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בספרות (2 יח"ל)

קיץ 2013 - שאלון 904441, 005

הצעת הפתרון הבחינה בספרות נכתבה על-ידי רם פרנקל ויעל פיזוב בסיוע עודד גולדפרב מצוות מורי הספרות בבתי הספר של לחמן.

הפתרונות המופיעים בהצעת פתרון זו מובאים בתמצות בלבד. יש לפרט ולהרחיב כל אחד מהם בהתאם לדרישות הבחינה.

<פרק ראשון - שירה>

שאלה מספר 1

השיר מתאר את גסיסת הקיץ לפני בוא החורף. הוא מתאר את הלך הרוח (האווירה) בשעה שהקיץ מסתיים והסתיו והחורף כבר בפתח. השיר בנוי משלושה בתים, כאשר כל בית מתאר את התקופה מזווית אחרת. עם זאת, ניתן לומר כי שני הבתים הראשונים הם מעיין רקע והסבר ליתמות הלב המתוארת בבית האחרון.

בבית הראשון מתואר כיצד מגיעים לסיומם הקיץ והיום. הסיום מומחש באמצעות האנשה הן של הקיץ, אשר מתואר כגוסס ("הקיץ גוועי") והן של השלכת והעננים ("...שלכת הגנים ושל עבי ערביים המתבוססות בדמן"). בנוסף, בבית זה מופיע הצבע האדום, המסמל דם. ניתן לומר, כי ציור הטבע כגוסס בבית הראשון, הינו רקע והסבר לתחושת היתמות בבית האחרון.

התמונה בבית השני מתארת את סיום הקיץ, כפי שהוא משתקף מהפרדס. הפרדס מתרוקן מאדם ואילו השמיים מתרוקנים מהחסידות. ישנה אווירה קשה של בדידות, אשר נובעת לא רק מהתרוקנות הפרדס, אלא גם מהעובדה שהטיילים והטיילות אינם הולכים יחדיו ("...רק טיילים יחידים וטיילות יחידות"). זאת ועוד, בבית זה מופיע הצבע הלבן, המסמל מוות ותורם לאווירה המלנכולית וכן נקשר לתחושת היתמות, איתה נפתח הבית הבא.

ניתן לסכם כי הלב היתום, איתו נפתח הבית האחרון, הינו למעשה שלב אחרון בתהליך שעובר הטבע – הטבע נפרד מהקיץ ומאפייניו ואז הלב הופך יתום ועצוב. מן הראוי לציין כי התיאור לאורך הבתים הינו הדרגתי הוא מתחיל מתיאור כללי של טבע ללא מצרים, ממשיך לטבע קונקרטי יותר בגן ורק אז מגיע אל האדם – לבו היתום.

שתי השורות המסיימות את השיר טומנות בחובן רצון לצאת מהמצב המלנכולי של עיסוק עגמומי בתחושות יתמות וסיום ומעבר לעיסוק בדברים פרקטיים – הכנת האדם לחורף. הדבר מתבטא הן אמצעים רטוריים והן באמצעות

האלוזיה. כך לדוגמא, בניגוד לבתים הקודמים בהם היה שימוש במשפטים הארוכים ומחסור בסימני פיסוק, בבית האחרון המשפטים קצרים מאוד ויש שימוש רב בסימני פיסוק. יתרה מכך, בשני המשפטים האחרונים של השיר טמונה אלוזיה למסכת שבת. גם באלוזיה זו ישנן שאלות באשר לדברים שיש לעשות על מנת לקבל את השבת ("יעשרתם? ערבתם? הדליקו נר"). האלוזיה מדגישה את המעבר בין תקופות. במסכת שבת המעבר מחול לקודש, אולם כאן המעבר הוא מקיץ לחורף ומעגמומיות נוגה ורומנטית לתחושות יותר פרקטיות ומעשיות. כלומר, מתפעלות והזדהות עם הטבע ההולך ונמוג לעיסוק בדברים ארציים וגשמיים דוגמת תיקון נעלים ומעיל לקראת החורף. מן הראוי לציין, כי לא מדובר במעבר לתקופה משמחת ותחושת העגמומיות נשאר. תחושה זו מתבטאת באמצעות הצבע החום (צבע המגפיים, הבוץ ותפוחי האדמה) המסמל עגמומיות, פשוטות וארציות.

שאלה מספר 3

השיר "לא זכיתי באור מן ההפקר" מאת חיים נחמן ביאליק, הינו שיר ארספואטי, העוסק בתהליך היצירה ומתאר את עמדתו של המשורר כלפי כתיבתו.

בשני הבתים הראשונים בשיר מתאר המשורר את זיקתו אל שירתו. הוא מדמה את היכולת ליצור שירה לניצוץ ואור שטמון בו. מטאפורה זו מדגישה לא רק את היופי והייחוד של יכולת זו, אלא גם את העובדה, שיש ביכולת זו אלמנטים שליליים. כמו אש היא מאירה ומחממת, אך גם מכלה עד תום (על המאפיינים השליליים של יכולת זו יפורט בהמשך). בנוסף, את תהליך הכתיבה הוא מדמה לעבודה פיזית קשה של ניקור וחציבה של הניצוץ מסלע ליבו. מטאפורות אלו מדגישות את הקושי בהפקת הניצוץ.

במהלך החלק הראשון של השיר, הדובר מדגיש את הבעלות, שיש לו על היצירה השירית. הדבר נאמר במפורש ("כי ממני ובי הוא"), אך גם מודגש באמצעות המצלול א'י (זכיתי, אבי, מסלעי, מצורי, מלבבי, ממני, ובי) ועל ידי האנפורה ("לא זכיתי... לא בא לי בירושה... לא שאליו מאיש... לא גנבתיו...").

הקשר אל הקוראים מתבטא בשני הבתים האחרונים, בהם מפורט התהליך, שעובר אותו ניצוץ מלבו אל לב הקוראים. הדובר בשיר מפרט, כי כתוצאה מצרות רבות, ליבו מתפוצץ והניצוץ עף מהלב, אל עינו (המתבוננת אל העולם) ומשם אל חרוזו (היצירה השירית) והלאה אל הקוראים. שם, בלב הקוראים מדליק הניצוץ אש.

נראה, שהדובר מסיים במרירות מסוימת, כי אותו הניצוץ שהיה שייך רק לו ואותו השיג בעבודה קשה, נמלט ממנו ("מחרוזי יתמלט ללבבכם"). כעת, אין לו כל שליטה עליו או על דעת הקוראים על יצירתו, זאת למרות שהוא השקיע את מרב כוחותיו, על מנת שתבער בליבם האש ("ואני בחלבי ובדמי את הבערה אשלם").

שאלה מספר 13

השיר "ירושה" מאת חיים גורי בנוי סביב אלוזיה מקראית לסיפור עקידת יצחק (בראשית כ"ב). שם מסופר על אברהם, שבהוראת ה', היה מוכן להקריב את בנו יצחק. אברהם נעצר ברגע האחרון על ידי מלאך ה', בטענה כי כעת ה' יודע שהוא מאמין בו באמונה שלמה. אז מרים אברהם את ראשו ורואה אייל ומעלה אותו קורבן במקום בנו.

בניגוד לאלוזיה, האייל בשיר מופיע בהתחלה ולא בסיום. השיר בנוי בצורה הפוכה, על מנת להדגיש את אותה נקודה, שלפי המשורר, היא החשובה ביותר בסיפור. נקודה זו מצויה בבית השלישי, הבולט והשונה מכולם. הוא שונה הן ברמת המבנה - כולל רק שתי שורות והן ברמת התוכן והניתוח - שני הבתים הראשונים עוסקים באברהם, שני הבתים האחרונים ביצחק ואילו הבית השלישי ביחסים ביניהם.

בבית זה מתואר כיצד יצחק מותר מהחבלים שקושרים אותו למזבח. השימוש במילה "אסוריו", מדגישה את העובדה כי הנער היה אסיר של אביו. יתרה מכך, מתואר כיצד אברהם מפנה ליצחק את גבו ("... ראה את גב אביו"). נראה, כי אברהם אינו מסוגל להתבונן בעני הנער הכבול, שכן הוא משקף את מעשיו האכזריים. מצב נפשי זה נרמז קודם לכן כאשר נאמר כי המאכלת נשרה מידו – כלומר כוחו סר ממנו.

לסיכום בית זה אומנם הקצר ביותר, אך הדרמטי ביותר, שכן שם מופיעים האב ובנו בסיטואציה קשה מאוד. האב מתיר את כבלי בנו האהוב, אותו עמד לעקוד ואינו מסוגל להתבונן בו.

נראה, כי היצירה מבקשת להשתמש בסיפור העקדה על מנת להעביר מסר אחר וביקורת חברתית כלפי דור ההורים המעלים את בניהם קורבן למען מטרות בהם הם מאמינים. כלומר הילדים במדינת ישראל משלמים מחיר כבד עבור האידיאלים של הוריהם ואינם יכולים לחיות את חייהם בשקט.

שאלה מספר 3

שאלה מספר 4

<פרק שני – סיפור קצר>

שאלה מספר 17: "האדונית והרוכל"

ביצירותיו עגנון מרבה להשתמש ב**מדרשי שם**. השמות של הדמויות מלמדים על אופיים. ראשית, יש לשים לב לכך שתחילה לא מוזכרים שמות הדמויות. הדמות הראשית מוזכרת בזיקה למקצועה – רוכל, וכן מוזכרת שוב ושוב העובדה שהוא יהודי ("רוכל אחד יהודי", "מה אתה מבקש יהודי"). כלומר אדם בעל מעמד נחות, לא רק בעיסוקו, אלא גם בדתו. האישה בסיפור מכונה בשם מעמדה הרם – אדונית. מעצם העובדה שהיא פונה אליו בתואר הבלתי מכובד בגולה – "יהודי", אנו מבינים שהיא גויה, ושנאתה ליהודי ברורה. היעדר השימוש בשם והחזרה שוב ושוב על האפיון הכללי "רוכל/יהודי" ו"אדונית" מדגישים את רעיון ה**הקבלה הניגודית** שבין שתי דמויות אלה ואת הקונפליקט ביניהם.

היעדר השימוש בשמות פרטיים בתחילת הסיפור, מפקיע מהדמויות את מאפייני הזהות הייחודית המיוצגים בשם פרטי. זאת, כדי להדגיש את המימד ה**אלגורי** של הסיפור. הדמויות הן דמויות מייצגות (**סמליות**). הרוכל מסמל באופן אלגורי את העם היהודי הגולה באירופה. האדונית מייצגת סמלית את הגויים האנטישמים. משמעות היעדר השמות הוא להעביר מסר שאירוע מעין זה, המתואר בסיפור, יכול לקרות לכל יהודי באשר הוא.

רק במהלך הסיפור מתגלה ששמו של הרוכל הוא יוסף, ושם האדונית הוא הלני.

השם יוסף – הוא **אלוזיה** ליוסף המקראי. **האלוזיה** נשענת על קוי הדמיון הבאים בין שתי הדמויות:

א) שם משותף

ב) יהודי בגולה (יוסף המקראי חי במצריים)

ג) עלייה במעמד (יוסף המקראי התחיל כעבד והפך לשר ויועץ קרוב לפרעה)

ד) נסיון פיתוי על ידי נכרייה (אשת פוטיפר ניסתה לפתות את יוסף המקראי)

ה) "חיה רעה אכלתהו" הוא ציטוט בהקשר לפרשת יוסף המקראי. הציטוט מופיע גם בסיפור.

האלוזיה ליוסף המקראי דווקא באה להצביע על ההקבלה הניגודית בין דמותו החיובית הראויה של יוסף המקראי, לבין דמותו השלילית, חסרת עמוד השדרה של יוסף הרוכל. יוסף המקראי היה חכם ופתר חלומות. בניגוד אליו יוסף הרוכל היה טיפש, "מנומנם" ואפילו לא הסיק מסקנות מתבקשות מחלום ברור המזהירו מסכנה. יוסף המקראי לא התפתה לאשה נכרייה ואילו יוסף הרוכל התפתה בקלות. יוסף המקראי היה נאמן לאלוהיו, ולעומתו יוסף הרוכל התבולל וזנח

ערכי היהדות. לסיכום: שמו של הרוכל "יוסף" הוא אלוזיה ליוסף המקראי. ההקבלה הניגודית בין שתי דמויות אלה מחזקת את הרושם השלילי של דמותו חסרת עמוד השדרה של יוסף הרוכל המתבולל עבור נוחות חומרית.

מדרש שם: הלני – שמה של הלני לקוח מהמושג "הלניזם", היא תרבות יוון העתיקה, שהייתה להם לדת. הלני היא סמל לכל הדתות שביקשו להשמיד את העם היהודי, הן פיזית והן רוחנית. ההלניסטים בקשו להשליט בעולם את דתם, אף בכוח הזרוע. הם דרשו מהיהודים שלא לשמור שבת, לא ללמד תורה, לא למול את הבנים, להשתחוות לפסל ועוד. העובר על דבריהם – דינו היה מוות. **השם "הלני" יוצר אלוזיה להלניזם ומדגיש בכך את היות האדונית גורם מזרז להתבוללותו של הרוכל היהודי.** היא תחילה מוזגת לו יין. יין נסך – יין הנמזג בידי גויים – אסור על יהודים. בהמשך נותנת האדונית לרוכל מאכל לא כשר, בשר בחמאה ועוף ששחטה (שחיטה לא כשרה). תהליך ההתבוללות של הרוכל מושלם בהסרת בגדיו ולבישת "בגדי חירות כאנשי המקום" ולינה משותפת בחדרה של האדונית.

ברובד **האלגורי** בעליה האחרים של הלני – אלו הם דתות וכתות שתהליך ההתבוללות שלהם הושלם והם נטמעו ונכנעו לדת חזקה ותקיפה מהם. בניגוד ל"בעל" היהודי, אלו דתות שחלפו ועברו מן העולם.

אמצעי נוסף לאפיון דמותה של האדונית: **מוטיב הסכין**

במקומות רבים בסיפור מופיעה המילה "סכין". דוגמאות לכך:

האדונית קונה מהרוכל סכין ציידים.

"מה אכפת לך באיזו מיתה נהרג, אם חיה רעה אכלתה או אם נשחט בסכין, הלוא אף אתה מוכר סכינים שאפשר לשחוט בהם בני אדם"

"ולא ידעתי עליה אתמול יותר משידעתי עליה ביום שבאתי אצלה בראשונה וקנתה אצלי את הסכין"

"עיניה הכחולות הבהיקו כלהב של סכין חדשה"

"הרי היא מרטטת כאילו רואה היא את הסכין"

מוטיב הסכין מקושר לדמותה של הלני ומאפיין אותה כדמות מסוכנת. גם **המצלול** של המילה "סכין" מהדהד את צליל המילה "סכנה". בבחינה זו, הסכין **כמוטיב** מהווה **רמז מטרים** לכך שבסופו של דבר האדונית תנסה לפגוע ברוכל.

ניתן לומר **שמוטיב** הסכין מאפיין גם את דמותו של הרוכל. המוטיב מופיע שוב ושוב ומלמד על הסכנה המרחפת מעל ראשו של הרוכל מהרגע שפגש את הלני, אך הרוכל האדיש וה"מנומנם" מתעלם מכך. מוטיב הסכין מדגיש את טמטומו של הרוכל.

הסיפור נקרא על שם הדמות הראשית וורנר פרנהיים. השם "פרנהיים" מולחם משתי מילים גרמניות (פרן+היים) שמשמעותן "השב הביתה" (או הנוסע הביתה). **מדרש השם** "השב הביתה" מתאים לסיטואציה הקונקרטית המתארת אדם השב לביתו מהשבוי הסרבי. מדרש השם יכול להתפרש גם כ"רחוק" מהבית. זהו מצבו המטאפורי של וורנר שמוצא את ביתו נעול בפניו ואשתו רחוקה ממנו נפשית ופיסית. אשתו נסעה אל בית אחותה (ריחוק פיסלי), שם חידשה קשר עם מאהבה לשעבר קרל נייס (ריחוק נפשי מוורנר).

יש לתת דוגמאות לריחוק הנפשי של אינגה מבעלה וורנר פרנהיים. יש להראות את המחסומים שמציבה משפחת שטיינר בפני וורנר מלהגיע ולראות את אשתו.

היינץ שטיינר הוא גיסו של וורנר. **מדרש השם** "שטיינר" בגרמנית הוא "אבן". יש להדגים את אופיו הקשה (קשה כאבן) של דמות זו. אמצעי נוסף לאפיון דמות זו הוא מוטיב הסיגריה. נוכחותו חזקה כל כך, עד שטרם היכנסו לחדר מרגישים בו ו"נשמע ריחה של הציגרה הטובה שבפיו". "נשמע ריחה" היא סינסטזיה המעצימה את נוכחותו החושית של דמות זו. הסיגריה הטובה בפיו עומדת בהקבלה ניגודית לחצי הסיגריה שמעשן וורנר פרנהיים. הקבלה ניגודית זו מדגישה את עליבותו של וורנר. מוטיב הסיגריה כהקבלה ניגודית בין וורנר לשטיינר מוצא ביטוי גם בכך שכאשר שטיינר מבקש מאפרה הוא מקבלה מייד, אך בחוסר סבלנות מאפר את הסיגר שלו לכוס מי הפטלים של וורנר. זילזול זה בוורנר מועצם בהקבלה ניגודית לתיאורו של וורנר קודם לכן, כשהסיגריה בפיו הגיעה לסופה ושרפה את פיו, אך גרטרוד מתעלמת מבקשותיו למאפרה.

אינגה, היא אינגבורג. בורג היא עיר בגרמנית. תחילת השם "אינג" פירושה "עדינה". אינגבורג מוצגת כעדינה, סובלת ממיחוש הראש, מעין "קרובן" של האגרסיה הפסיווית של וורנר פרנהיים. למעשה מדרש שמה מציג דמות מורכבת שיש בה גם צד נוקשה. וורנר מכנה אותה בלעג בשם משפחתה טרם נישואיה "אינגבורג לבית שטארקמט". מדרש השם "שטארקמט" הוא – קשה. יש להדגים גם את הצד הרגיש וגם את הצד הנוקשה באישיותה.

שאלה מספר 18: "שפרה"

היצירה "שפרה" מאת דבורה בארון מספרת על שפרה, צעירה, עניה ויפה התאלמנת מבעלה ונאלצת להפוך מניקה בבית אדונים, אשר בסופו של דבר מגרשים אותה מביתם אל השלג.

הסופרת ביצירתנו מבקרת ויוצאת כנגד מעמד הנשים הנמוך במאה ה-19. בהעדר השכלה ו/או מקצוע האישה תלויה תלות גמורה בגבר בחייה ומועברת מבעלות אביה לבעלות בעלה. באותה חברה היה נהוג לספר מיתוס רומנטי, לפיו נערה ענייה יכולה לשנות את גורלה באמצעות נישואים לאביר, אשר יגאל אותה מחייה העלובים. ביצירה שלפנינו בארון שוברת מיתוס זה ומספרת מה קורה לאותה נערה לאחר ש"האביר" נפטר – לאחר מות פנחס, שפרה נותרת חסרת כל,

נאלצת לחזור לבית אמה וכעת עליה לטפל לא רק בעצמה, כי אם גם בשני ילדיה המסכנים. בדומה לשאר הנשים העניות באותה תקופה, שפרה יכולה לעשות רק דבר אחד, על מנת לכלכל את ילדיה – למכור את גופה ולהיות מניקה בבית אדונים.

אומנם שפרה הינה דמות סטאטית, אשר אינה עוברת תהליך רגשי במהלך היצירה, אך מצבה הנפשי מדרדר עם המעבר לבית האדונים. בבואה לבית האדונים רוחצים אותה, משקים אותה שוקולדה חמה ובודקים אותה. כל זאת, לא מתוך דאגה לשלומה, אלא על מנת שחלב שלה יהיה טוב לתינוק העשיר. תהליך החיטוי, שעוברת הנערה, מוצג כתהליך חיול/טיפול שעוברת בהמה וכולל ריבוי פעלים סבילים (הוצאה, הולבשה, הושקתה), אשר מדגישים את הפסיביות שלה. הפסיביות מתבטאת גם באמצעות שתיקתה ודימויה לבגד בלוי הנשמט מכס ההנקה.

המפגש של שפרה עם התינוק הרעב, המתנפל עליה בצימאון של עלוקות, מהווה נקודת מפנה ביצירה ומביא את שפרה לראשונה להשמיע קול – לבכות. הבכי אומנם מביא לפיטוריה, אולם זוהי הפעם הראשונה לאורך כל היצירה, ששפרה משמיעה קול. ייתכן, ובנקודה זו היא מבינה, כי היא אינה יכולה לשאת עוד את מצבה – להניק ילד זר בעוד ילדה שלה גווע ברעב בבית. בעקבות כך האדונים מגרשים אותה אל השלג, שם היא ככל הנראה מוצאת גאולה מחייה העלובים.

ניתן לסכם אפוא כי המעבר אל בית האדונים מחולל שינוי קטן בשפרה – הוא מפסיק את שתיקתה והיא משמיע לראשונה את קולה. קול זה אינה מלל ברור, אלא זעקה חיתית, של אישה סובלת בעולם, בו היא נטולת מעמד כלכלי ו/או חברתי ואין לאף אחד ולו טיפה של חמלה כלפיה.

שאלה מספר 19: "אדון זקן מאוד עם כנפיים עצומות"

הסיפור "אדון זקן עם מאוד כנפיים עצומות" משלב בין תופעת על טבעיות לתופעות טבעיות ובאמצעות שילוב זה חושף חולשות אנושיות חברתיות. באמצעות העל טבעי מאפשר הסיפור לחשוף תגובות קיצוניות של המין האנושי.

התופעה העל טבעית הבולטת בסיפור היא הופעתו של האיש הזקן עם הכנפיים הגדולות שכן היא מנוגדת להפרדה הברורה בין האדם לבין בעל החיים- הפרדה שעליה מושתתת הרציונאליות. אין זו התופעה על טבעית היחידה ביצירה. גם הצפת הסרטנים את ביתם של פליאו ואליסנדה מצטיירת כמעין תופעה על טבעית המזכירה את סיפור המבול התנכי (נקמת הטבע במין האנושי). אמנם ידוע כי הטבע יכול להכות בעוצמה רבה, אך בסיפור הוא מתקשר לעל טבעי שכן הוא מביא איתו את דמותו של הזקן. גם הפיכתם של השמים והים לפיסה אחת נקשרת לעל טבעי משום היותה קשורה להופעתו של האיש הזקן. גם השינויים שעוברים בעלי המומים נוגדים את ההיגיון המדעי – העיוור שמאור עיניו לא הושב לו, אך צמחו לו שלוש שיניים חדשות והמצורע אשר צמחו חמניות מתוך פצעיו.

התגובות האנושיות בסיפור הן תגובות טבעיות המשקפות חולשות אנושיות וחברתיות שכן הדמויות השונות מנסות להבין את העל טבעי בתבניות חשיבה והתנהגות אנושיות. אחת מהחולשות החברתיות היא האכזריות כלפי הזר והשונה. הזקן עוברת סדירה של התעללויות רבות ששיאן הוא צריבת מספר על בשרו. מעשה זה יכול לסמל את היחס האנושי

לבעלי חיים ואף להזכיר תקופות היסטוריות אפלות שבהם גם אנשים סומנו. בכלל כל ההתקהלות סביבו והתייחסות אל הזקן כחיית קרקס משקפת את תופעת העדר האנושית שבה האדם אינו חושב באופן עצמאי ומחקה את זולתו. השונה נוטה לאיים ולכן הוא מעורר תוקפנות נגדו וכך גם החלש (מצבו של הזקן) הוא קורבן לדחפים האלימים של בני האדם הנוטים לגלות אלימות כלפי החלש כאופייני למצבים חברתיים מסוימים במציאות החוץ סיפורית.

כמו כן הנטייה האנושית להתייחס לאל טבעי במונחים דתיים מבטאת חולשה אנושית. השכנה רואה באיש הזקן שליח של השטן הבא לקחת את הילד החולה. הכומר מנסה למצוא הסבר דתי לתופעה ובוחן אותה במושגים דתיים. מאחר שאין בידי מושגים מספיקים דיו הוא מעלה את הסוגיה לפני דרגים גבוהים יותר במערכת הכנסייה. הנימוק הדתי הוא כלי ידוע כדי להסביר דברים החורגים מהמציאות כפעולה של כוח עליון. האב כמובן מנצל כאופייני למיסיונרים דתיים לנצל את הבלתי מובן כדי לחזק את האמונה בקרב הקהילה ורוקח לקהילה מרשמים כדי להיזהר מהקללה האפשרית שמייצג הזקן.

החיפוש האנושי אחר דמות של מנהיג גואל שיפתור את הכול גם משקפת חולשה אנושית חברתית אשר יש לה מקבילות היסטוריות ממשיות מחוץ לסיפור. כך יש את אלה הסוברים שאיש הזקן ימונה לראש עולם, את אלה המקוויים שהוא יהיה גנרל שינצח בכל המלחמות. העל טבעי בדמותו של הזקן נתפס כפוטנציאל למנהיג חדש.

מבקשי הישועה גם משקפים את החולשה האנושית. החיפוש אחר מזור לסבל מוביל אנשים לחפש פתרונות אל טבעיים שניתן להקבילם לחיפוש אחר פתרונות מיסטיים כמו ברכות של רבנים, קמעות, השתטחות על קברי צדיקים ועוד. כך מגיעים אל הזקן אנשים המחפשים אחר מרפא שכן בעיניהם הוא מייצג אפשרות לישועה. כך מגיעה אליו אישה שסופרת מילדות את פעימות ליבה וכבר לא מספיקים לה המספרים, איש אשר היה מתעורר משנתו כדי להפר את המעשים שהיה עושה בערותו.

גם המדע מנסה לספק הסבר לעל טבעי כדי לשמור על ההיגיון המדעי. הרופא רואה בכנפי הזקן כשאלה מדעית ותוהה כיצד אנשים אחרים נולדו ללא כנפיים. הרופא ראוה בזקן כשאלה מדעית שיש לפתור אותה.

כל אלה הן תגובות טבעיות המצביעות על חולשות אנושיות כמו הצורך לתת פורקן לאלימות, הצורך בפתרון כולל שיפתור את כל הבעיות, הצורך בהשגחה דתית והצורך להיאחז גם באל טבעי כדי לתת מענה ופתרון לבעיות אישיות שהן חסרות פתרון.

שאלה מספר 20 + 21

מתווה התשובה להלן מתאים לשתי השאלות

בטרגדיה "אנטיגונה" יש קונפליקט בין **השקפות עולם שונות**. אנטיגונה מייצגת את צו האלים, ערכי הדת וכבוד המשפחה ואילו קריאון את חוק המלך המעמיד את המדינה בראש סולם העדיפות. ביטוי הקונפליקט הוא בכך שאנטיגונה רוצה לקבור את אחיה פולינקס בהתאם לחוקי הדת, בניגוד לצו שקבע קריאון שלא לקבור בוגד. עיקר התשובה צריך להראות איך שני צדדי הקונפליקט מייצגים **ערכי מוסר** כשלעצמם חיוביים.

מה שמנחה את אנטיגונה הוא **הערך** הדתי העליון לכל ערך אחר. האמונה היוונית ראתה במת "רכוש" האלים. גופה אינה יכולה להגיע אל האדס (עולם המתים) אם לא תיקבר. את השקפת העולם של אנטיגונה מניע גם ערך כבוד המשפחה. היא אינה מוכנה לראות את ביזוי גופת אחיה ההופך לטרף חיות. חשוב להדגיש שהערך המניע את אנטיגונה אינו אהבת המשפחה אלא כבוד המשפחה. היא מוכנה בשם כבוד זה להסתכסך עם אחותה איסמנה ולנתק ממנה מגע.

מה שמנחה את קריאון הוא **ערך מוסרי** של הוקעת מעשה בגידה לטובת המדינה ושלמותה. יש להדגים מהתמונה הראשונה את נאומו הראשון של קריאון בפני מועצת העם בו הוא מביע הצהרת כוונות על-פיה הוא דורש נאמנות ללא סייג למדינה. לדבריו, הוא רואה לנגד עיניו רק את טובת הממלכה, וכל מי שיפגע במדינה ייענש. גם המקהלה מאשרת את צידקת פקודתו של קריאון, ומביעה ביטחון שאף אדם לא יעז לקבור את המת ולהסתכן במוות. חשוב לזכור שקריאון עולה לשלטון בזמן שלעם אין אמון במלוכה עקב הסטוריה בעייתית (המלך ליוס שנרצח על ידי בנו אדיפוס, שגם התחתן עם אמו והוליד שני צאצאים שרצחו אחד את השני במסגרת מלחמה נוראית בעיר תבאי). לכן מעמדו של קריאון כמלך חסר ביטחון ועליו להוכיח לכול מיהו השליט. הוא מאמין שהאיום בנחת זרועו ירתיע מתנגדים אפשריים.

הקונפליקט בין קריאון ואנטיגונה הוא **טראגי** כי שניהם **צודקים** ומייצגים **ערכי מוסר**. מצב **טראגי** נגרם כשיש שתי ברירות לאדם, אך לא משנה באיזו ברירה יבחר ובאיזו דרך – נכונה – ילך, הוא תמיד ישגה וסופו יהיה טראגי. בכל אחת מהדרכים הצודקות יש חטא הנובע **מהיבריס** (גאוות יתר). **היבריס** זה ימית אסון על הגיבור.

למשל קריאון. קריאון בטוח בצדקתו. הוא צודק בכך שחשוב לו לייצב את המשטר לאחר טלטלה פוליטית-מדינית. הוא צודק בכך שצריך להעניש בוגדים. הרי בגידה במדינה ורצח אח הם מעשה מביש שעליו פולינקס אינו זכאי לכבוד (בניגוד לאחיו אתאוקלס הזוכה לקבורה מלכותית). חשוב לציין שקריאון סבור שהאלים תומכים באי-קבורת פולינקס, משום שלדעתו פולינקס רצה לפגוע, בין היתר, במקדשי האלים. "לעוט בחרב על עיר הולדתו ולחלל את כל קודשי עמו" – מציג קריאון צידוק למעשיו. בטחונו העצמי המופרז בצדקתו מביאו לפסול צו אלים של קבורת מת. זהו ההיבריס שלו, שימיט על קריאון חורבן טראגי.

אנטיגונה גם היא בטוחה במעשיה. הרי צו האלים תוקפו נצחי ולכן חזק יותר מחוק בן-תמותה אנושי. אנטיגונה הפועלת על פי ערכי המוסר והדת טועה גורלית בכך שהיא יוצאת כנגד המלך. הרי המלך נחשב למי שהאלים שלחו אותו

ובחרו בו (כך קריאון מוצג על ידי המקהלה בתחילת המחזה). למעשה, יציאת אנטיגונה כנגד קריאון, היא בעקיפין יציאה כנגד האלים שהושיבו אותו על כס השלטון. בכך חוטאת אנטיגונה בהיבריס שיגרום למפלתה הטראגית.

צריך בתשובה להתייחס לעניינים הבאים:

מוטיב העיוורון. הגיבור הטראגי חוטא בהיבריס קיצוני ובטוח כל כך בצדקתו, עד שהוא "עיוור" לדעות אחרות. הנביא העיוור טרזיאס מציג באופן אירוני את הגיבור הטראגי. דווקא טרזיאס העיוור פיזית הוא ה"רואה" מטאפורית את המציאות המורכבת. צריך להדגים את עיוורון הגיבור הטראגי שאינו מקשיב לעצות הסובבים אותו.

המשגה הגורלי – נובע מחוסר ידיעה ותוצאותיו בלתי הפיכות.

ביטוי "**המשגה הגורלי**" אצל קריאון – אינו יודע שאנטיגונה מתכוונת להתאבד. אילו היה יודע היה הולך ראשית לשחררה ממערת הקבר ורק אז הולך לקבור את פולינקס. בשל חוסר הידיעה הוא קובר את פולינקס ורק אחר כך מגיע אל מערת הקבר שם מצא את בנו ובזרועותיו גופתה של אנטיגונה.

ביטוי "**המשגה הגורלי**" אצל אנטיגונה – לא ידעה שקריאון מגיע להצילה ולכן מתאבדת.

המשגה הגורלי מדגיש את **המסר הדתי** ואת **מימד האישור מחדש של ערכים דתיים**, אליהם מכוונת הטראגדיה. המשגה הגורלי מדגיש שהאדם אינו בעל ידיעה אמיתית. ידיעה כזו היא רק בידי האלים. על האדם לשמור על צניעות ולא לחטוא בהיבריס ולא לחשוב שהצדק רק איתו (גם אם הוא מונע מערכי מוסר חיוביים).

<פרק רביעי – רומאן ונובלה>

שאלה מספר 28: "סיפור פשוט"

הדמות החריגה היא הירשל. חריגותו של הירשל מתוארת על ידי המספר בסוף פרק א': "כמה שנותיו של הירשל, שש עשרה, וכבר הכיר שהעולם הזה לא כל מה שיש בו הוא טוב... עיקר הצרה היא שהכל בא במכאוב". תיאור זה מאפיין את הירשל כאדם דכאוני וחריג ברגישותו הרבה. רגישות זו היא גם שמביאה אותו להזדהות עם מצוקתה של בלומה ולהתאהב בה.

חריגותו של הירשל באה לביטוי במיוחד בסעודת האירוסין וגם בשגעונו המגיע לשיאו כשהירשל בורח ליער. יש לתאר בקצרה אפיזודות אלה כבסיס לתשובה. הירשל הפאסיווי מעז להתמודד באופן אקטיבי עם סביבתו רק באמצעות "מרד" קיצוני בנורמה. זהו מרד שלובש צורה כשגוען.

את הקונפליקט העיקרי בנפשו המסוכסכת של הירשל ניתן לתאר כמאבק שבין הרצון להיבדל ובין הכמיהה לקשר אנושי ולהשתייכות למעגל חברתי. כאמור, יש לתאר בתשובה במיוחד את סעודת האירוסין ואפיזודת השגעון, אך ניתן לראות כי קונפליקט זה מתבטא בדרכים רבות בחייו של הירשל:

- יחסיו של הירשל עם אמו צירל – לאורך כל הרומן נע הירשל בין רצונו למלא אחר רצונותיה של אימו וכמיהתו לאהבתה ובין רצונו להתנגד לה. צירל, מייצגת ברומן של עגנון את החברה בשיבוש, היא ה"ציר", סביבה מתנהלים הבית וחיי החברה. רצונו של הירשל להתנגד לאימו ובכך להוכיח את נבדלותו, מתבטאת כבר בפגישתו הראשונה עם בלומה. שם הוא מעיד בפני אימו על עוגותיה הטובות של בלומה (מטונימיה לבלומה עצמה), והדבר כמובן זוכה להתנגדות מצידה של האם.
- יחסו של הירשל לבלומה – הירשל רוצה להיות עם בלומה. היא מייצגת בעיניו את כל מה שטהור ושונה. ניתן לומר כי בלומה היא בשביל הירשל הצעיר מרד נעורים. הוא נמשך אליה בכל מאודו. את הקונפליקט המתרחש בנפשו אנו רואים בשני המקרים בהם מנסה הירשל למשש את אהבתו. מחד, הוא מעוניין בבלומה בכל ליבו אך מאידך ציוויה של החברה הדתית בה הוא חי מונעים זאת ממנו. הוא פוחד מהחברה, מאימו ומהדרך בה תתקבל אהבתו ליתומה הענייה, לכן הוא לא מסוגל "ללכת עד הסוף" ולממש את אהבתו ובכך למרוד ולבדל את עצמו מהחברה.
- מסיבת החנוכה – במסיבת החנוכה אנו מבחינים ביתר שאת בחוסר יכולתו של הירשל להיבדל, למרות רצונו בכך. כאשר מכריזים הלכה למעשה באי המסיבה על האירוסין של מינה והירשל, לא מסוגל הירשל להתנגד והוא נגרר בעקבות הצורך שלו להישאר חלק מהחברה בה הוא חי.
- מסיבת האירוסין – במסיבת האירוסין בבית משפחת צימליך, בולט הקונפליקט הפנימי בנפשו של הירשל. מחד – הוא מסרב לאכול את האוכל המוגש לשולחן. כלומר, הוא מתעקש לבדל עצמו מהיושבים סביב לשולחן, מנימוסיהם וממנהגיהם החומריים. כאן המקום להזכיר את "מוטיב הסעודה" המייצג את החמרנות של החברה בשיבוש. הרהוריו של הירשל בדודו המשוגע ונסיונו למצוא הגיון בשגעון הדוד, גם הם מעידים על חריגותו של הירשל. מאידך – הוא נכנע ואוכל לבסוף מהפשטידה המקושטת ב"מטבעות הסוכר". המטאפורה "מטבעות" (ולא: "עיגולי סוכר") מדגישה את היות הפשטידה מטונימיה לחברה החומרנית-מעמדית ממנה הירשל מסתייג. האכילה מהפשטידה סמלית. כלומר, הוא רוצה למרוד, אך משתוקק להיות חלק מהחברה בה הוא נמצא וליהנות ממנעמיה.
- יום השיגעון – ביום השיגעון, המעיד יותר מכל על היבדלותו של הירשל מהחברה בשיבוש, הירשל עושה הכל כדי להיות נורמלי. כאן מצוי הקונפליקט בשיאו. מחד – הירשל משתגע, כלומר, הוא הולך הכי רחוק עם היבדלותו מהחברה. מאידך – הוא עדיין מעוניין להיות חלק מהכלל, לכן הוא הולך לבית הכנסת בהליכה רגילה ובטוחה של אדם מהיישוב, מסרב להצעתה של מינה למרוח או דה קולון מהחשש מה יומרו על כך הבריות ובבית המדרש הוא משתדל ככל יכולתו לזכור את התפילות הנהוגות. אפילו ביער, בשעת שגעונו, הוא מתעקש לנסות ולהישאר נורמלי. הוא שואל את האלוהים "מה השעה?", ובכך ממחיש את רצונו האחרון להיות חלק מהנורמות החברתיות. הוא מגעגע כברווז כדי שלא לקרוא כתרנגול ובכך להעיד על עצמו כמשוגע והוא לא חוזר לעיר כיוון שאיבד את כובעו, ואיזה אדם מהיישוב הולך בעיר ללא כובע?

- מטונימיה – השעון בעל שרשרת הזהב – כאשר מתאר הירשל את עצמו ביום השיגעון כשעון כבול בשרשרת זהב הוא בעצם מתאר בפנינו את הקונפליקט כולו. מצד אחד הוא מורד, הוא רוצה להיות שונה, הוא לא הולך בתלם ולכן השעון עומד מלכת. מצד שני זה לא עוזר לו. הוא נשאר כלוא בשרשראות הזהב של החברה, בכספו ובמעמדו.
  - הטיפול – את אחת ממטרות הטיפול של דוקטור לנגוס אפשר לראות כרצון להגביר אצל הירשל את הצד הקונפורמיסטי והזקוק לקשר אנושי ולהפחית את רצונו להיבדלות. הטיפול מנסה למלא את החסך של הירשל באהבת אם ובכך לחזק בו את בטחונו בטוב האנושי, זאת על ידי כך שדוקטור לנגוס טורח להחזיק בידו של הירשל ולקרבה לליבו.
  - מוטיב התרנגול – התרנגול הוא גם "גבר". הירשל נמשך ופחד מהתרנגול בו בזמן. הוא מייצג בשבילו את רצונו להיות גבר חזק העומד על שלו ומשיג את רצונו. הירשל כועס על כמיהתו לאהבת אימו ועל חולשתו בפניה והדבר גורם לו לאשמה קשה. בנוסף, תרנגול הכפרות הוא קורבנה של החברה על מעשיה. הירשל חש כי הוא עצמו תרנגול הכפרות של החברה. ביום שגעונו הוא מפציר שלא ישחטוהו כי איננו תרנגול. כלומר, הוא מרגיש כי הצורך שלו בחברה האנושית ובכלליה, גורם לו להיכנע לכל אשר החברה מצפה ממנו ומרד בחברה יהיה מעשה שיגרור תגובה קשה.
  - מוטיב הקבצנים הסומים – בסוף היצירה הירשל זורק מטבע לקבצן, הוא לא מניח אותו, הוא מתרחק מעולם הרגש, מהרומנטיקה ונכנע לעולם החומר. בכך, הוא הופך נורמטיבי. במובן זה פתירת הקונפליקט הפנימי של הירשל, בעזרת הטיפול, הביאה לאובדן משמעותי בנפשו העדינה והרגישה. **התמודדות עם החברה הוא בכניעה לה.**
- הביקורת המשתמעת מהתמודדות זו היא כלפי דורסנות החברה שאינה מקבלת כל חריגה מהנורמות הנוקשות. עולה ביקורת כלפי קשייו של האדם לשמור על עצמיותו ואישיותו האינדיבידואלית בחברה הבזה לחיי-רגש ומקדשת ממון ומעמד.

שאלה מספר 28: "חצוצרה בוואדי"

הרומאן "חצוצרה בוואדי" מאת סמי מיכאל מגולל את סיפורה של הודא, ערביה, אשר מתאהבת באלכס היהודי, מתעברת ממנו, אך בסיום היצירה מאבדת אותו במלחמת לבנון הראשונה.

הדמות הראשית, הודא היא ערביה נוצריה, אשר התחנכה וגדלה בוואדי ניסנאס, שכונה ערבית בחיפה. אף על פי כן, היא קשורה לעולם החברתי והתרבותי של היהודים, ביניהם היא חיה. כך לדוגמא, היא עובדת בסוכנות נסיעות ומתוודה כי אין לה חברים ערבים ושהיא מנסה להיות יותר ישראלית מהיהודים. בנוסף, היא מספרת על אהבתה הגדולה לשירתו של יהודה עמיחי, משורר אשר מזוהה עם התרבות היהודית.

כבר באקספוזיציה הקורא מגלה, כי הודא היא דמות חריגה הן בעולם הערבי והן בעולם היהודי. היא אינה שייכת לעולם הערבי, שכן היא רווקה משכילה כבת שלושים, אשר מתעניינת בעולמם התרבותי של היהודים. מצד שני היא לא מצליחה להתמזג בעולמם של היהודים. בסוכנות הנסיעות שבה היא עובדת, היא שונה, שכן היא ערביה.

בתחילת היצירה, נראה כי הודא מתקשה להתמודד עם חריגותה. הקונפליקט הפנימי שלה, בין העולם הערבי לתוכו נולדה, לבין העולם היהודי, בו היא חיה, גובה מחיר כבד של בדידות. הודא אף מדמה את עצמה לאסיר, היושב בכלא בדידותו ומביט על העולם מתאו. מצבה הנפשי מתבטאת בכאבים פסיכוסומטיים בכתפה ובנטייה לחולמנות – רצון להתנתק מהמציאות בה היא חיה.

המעבר של אלכס, יהודי עולה חדש, לבניין משנה את פני הדברים. הודא קושרת את חייה בחייו והופכת מאושרת. יחד עם זאת, חריגותה והקונפליקט הפנימי שלה מקצינים. הודא אף חושבת, שהיא אינה חזקה מספיק, על מנת להתמודד עם מצב מורכב זה ולהיות בקשר רומנטי עם יהודי, אך היא מחליטה להמשיך. בהמשך, כאשר היא חוזרת מאילת עם אלכס, היא מוצאת את ביתה מלא באבלים. מסתבר כי בן דודה, חוסס, שהיה מפקד בפת"ח, נהרג בפעילות צה"ל. האבלים, שמגלים כי בן זוגה יהודי, מתקוממים כנגדה וצועקים עליה. זרותה והקונפליקט הפנימי שלה מקצינים כאשר אלכס נקרא למילואים והיא מגהצת את מדיו. הודא חושבת שגברים ישראלים, שלבשו מדים אלה הרגו ערבים. מצד שני מדים אלה כאשר יהיו על גופו של אלכס, אהובה, יהפכו אותו למטרה רצויה לכל חייל ערבי. אלכס, מצדו מבין את התסכול ושואל מה מפחיד אותה יותר, שהוא מסוכן לערבים, או שהם מסוכנים עבורו. אין לה תשובה. הקונפליקט מגיע לידי שיא, בסיום היצירה, כאשר אלכס נפטר, והודא עומדת מול קברו כשהיא הרה ומתוודה כי אינה יודעת, האם להמשיך את ההריון. היא מבינה שהילד יהיה זר וחריג הן ברחוב הערבי והן בזה היהודי.

בדבריה של הודא בסיום היצירה למעשה טמון המסר והביקורת החברתית. למרות יחסי האהבה הכנים והמשמעותיים, שקיימו הודא ואלכס, אין לפרי אהבתם מקום במדינתנו רווית המלחמות. פרי אהבתם אף הוא יהיה חריג וזר, ממש כמו הוריו, אשר מנסים לצאת כנגד מה שמקובל ולקשור קשר עם מי שנחשב ומוגדר כ"האויב".

על מנת להמחיש את הביקורת, ניתן לערוך אנלוגיה על דרך הניגוד, בין שתי מערכות יחסים ביצירה. בין מערכת היחסים של הודא ואלכס, לבין מערכת היחסים של מרי ווואחיד. נראה, כי בעוד שהראשונה מושתתת על אהבה כנה והפריה הדדית של בני הזוג, השנייה הינה תוצר של אינטרסים חומריים (מרי רוצה למנוע את בזויה ואילו ווואחיד רוצה להתחתן איתה כי היא יפה). אף על פי כן, מערכת היחסים הראשונה אינה מתקבלת על הדעת בחברה הישראלית ולכן לפרי אהבתם אין מקום במדינתנו.

לסיכום הודא הינה דמות חריגה, אשר מנסה לצאת כנגד המוסכמות והנורמות המקובלות במדינתנו ולחיות לפי ראות עינה. היא קושרת את חייה בחייו של אלכס ויוצרת איתו אי של אהבה כנה. עם זאת, מתוך היצירה עולה, כי הדבר אינו אפשרי במדינתנו מלאת השנאות והקונפליקטים. זו הסיבה שהסופר בוחר להרוג את אלכס במלחמה ולהשאיר את הודא עם השאלה הבלתי פתורה, באשר למקום שיש לפרי אהבתם במדינה שלנו.

שאלה מספר 30: "בדמי ימיה"

מוטיב הכפילות בדמי ימיה ניכר בשני סיפורים שוליים בסיפור. בראשון מספרת מנטשי גוטליב לתרצה שכאשר נשאה לבעלה הגיע אחיו של בעלה, בירך אותה, אך לא נישק אותה. מנטשי לא הבחינה כי זהו האח של חתנה וחושבת כי זה

חתנה , על כן היא נעלבת. כשבא חתנה לנשק אותה היא נסוגה לאחור שכן נעלבה שקודם לא נישק אותה. מנטשי אינה מבחינה בין בעלה לבין אחיו. הסיפור השני מסופר על ידי אדון גוטליב. הוא יושב בבית אחיו ולוקח את בין אחיו לידיו , ומשחק עמו. הילד משחק עמו באופן כה טבעי שכן הוא חשב שזה אביו. כאשר מגיע האבא של הילד , אחיו של גוטליב הילד נבהל ובוכה ורץ לחיק אמו. הילד אינו מצליח להבחין בין אביו לבין דודו. גם כאשר תרצה מתארת את גברת גוטליב היא מדגישה נקודת דמיון בינה לבין מנטשי והיא הנטייה להתבודדות. היא מתארת את שתיהן כשני אוסטרים שכל אחד רוצה להתבודד ולבסוף הולכים שניהם ליער.

מוטיב הכפילות מבטא את חוסר המודעות של תרצה ואת הנטייה הפסיכולוגית שלה לבלבל בין תפקידים שונים של האנשים בחייה. אביה של תרצה מינץ ועקביה מזל הן דמויות שונות ומנוגדות. האחד הוא איש החומר והכסף , ואילו השני הוא איש הרוח. בינה לבין אביה ישנם יחסים של אב ובת ובינה לבין מזל ישנם יחסים זוגיים. אולם מבחינה נפשית לא מודעת תרצה מחפשת דמות של אב. היא רואה במזל כאהוב ליבה, אך באופן לא מודע רדיפתה אחרי מזל היא חיפוש דמות אב כתחליף לאביה אשר הוא (וגם אמה) אינם מקדישים לה תשומת לב. את אותה תשומת לב היא מחפשת בדמותו של מזל. הסצנה בה היא לוקחת מטפחת אדומה וקושרת סביב ידה כדי שמזל יחשוב כי כלב נשך אותה היא ביטוי לילדה שמחפשת תשומת לב. "משחק" זה הוא תחליף לחוסר הדיאלוג בין תרצה לבין אביה. בסיום יומנה מזהה תרצה את הכפילות בין מזל לבין אחיה. לאחר שנולדה בתה היא מתארת אותה , את אביה ואת מזל יושבים סביב השולחן כשאביה ומזל נראים לה באהבתם כאחים זה לזה. תיאור זה דומה מאד לסיפורו של גוטליב על בן אחיו. כפי שהילד מבוהל מהתאומים ורץ לבכות בחיק אמו , כך תרצה רוצה לבכות בחיק אמה.

הכפילות בין אביה לבין מזל ניכרת בנקודות דמיון שונות. מזל חוקר את תולדות העיר ע"י חפירה בקבריה, ואילו אביה של תרצה הולך יום ביומו לקבר אשתו. בסיום היצירה מספרת תרצה כי אביה יושב עמה ועם מזל ומספר על הערים הגדולות שבהן ביקר במסעות של עסקיו. באופן דומה כאשר מזל מגיע לבית הוריה של לאה הוא מספר להם ממסעותיו.

הכפילות בין מינץ למזל גם נוצרת על ידי מינץ עצמו. הוא רואה במזל ובו כאלמנים האומללים , בשנה לעלייה לקבר הוא מחזיק את ידו של מזל מעל המצבה. מזל ומינץ משלימים זה את זה. הראשון בחור את האותיות למצבה, ואילו השני את תוכן הדברים. במידה רבה ההתנהגות של האב כלפי מזל תורמת לבלבול הנפשי של תרצה וחיפוש האהוב המודע הוא למעשה חיפוש אב בלא מודע.

מוטיב הכפילות גם ניכר בין תרצה לבין אמה. תרצה בצורה לא מודעת נכנסת לנעלי אמה בשאיפתה לתקן את עיוות העבר. תרצה ואמה שונות אחת מהשנייה, אך לעיתים הן נראות כפילות אחת של השנייה. כפילות זאת ניכרת בשימוש של שתיהן במחלה. תרצה מתחלה באופן לא מודע כדי להביא את מזל לבקרה ולשאתה לאישה וגם להימנע מהכשלה אפשרית של הקשר עם מזל על ידי אביה. באופן דומה המחלה של לאה, אמה של תרצה, היא גם דרך לשלוט בסביבה. המחלה של לאה היא דרך למנוע מבעלה מינץ לצפות ממנה ובכך כמו תרצה היא כופה על מינץ לנהוג לפי רצונותיה. אפשר לראות במחלה של לאה כדרך למשוך את עקביה מזל להילחם עליה , אך היא נכשלת בכך. גם תרצה "משתמשת" במחלה כדי להשיב אליה את מזל. תרצה בנעלי אמה משיגה את מזל. היחסים בין תרצה לבין מזל הם כמעין מראה ליחסים בין לאה לבין מינץ, בעלה.

מוטיב הכפילות מדגיש את הרעיון שקשרים שאינם בנויים על אהבה הדדית עתידם להיכשל. אמנם תרצה נשואה למזל , אך היא מבקשת את נפשה למות כפי שביקשה אמה (הסצנה בה לאה שורפת את המכתבים ניתנת לפירוש כסצנה

אובדנית). למרות השוני הרב נראה כגורלך הנפשי דומה. למעשה כמעט כל הקשרים ביצירה הן הכפלות אחת של השנייה שכן כולן מושתתות על פגם היצוני- התערבות מבחוץ שקוטעת את סיפור אהבה או פגם פנימי בלבול לא מודע ביחסים עם דמויות אחרות. כמו כן מוטיב הכפילות מדגיש את קיומו של כוח בלתי ידוע כמו הגורל אשר מוביל את הדמויות בדרכן של דמויות אחרות. רעיון המרכזי ביצירה הוא שגורל הוא המושך בחוטים והבחירה החופשית היא בעיקר מדומה. יתרה מזאת, מוטיב הכפילות מדגישה את הרעיון שהווה הוא סוג מראה של העבר. כל דמות המנסה לתקן את העבר, משחזרת אותו בפועל.

<פרק חמישי – סיפור שלא נלמד>

שאלה מספר 5

סעיף א

בפסקה הראשונה מפרט הדובר אודות זכרונו הראשון מילדותו. הוא נזכר בחיוב בנעל הראשונה שלו. הוא נזכר כיצד נראתה ("... נעל חומה ... שרוכים תאומים עם לשון חמימה ורכה... נעל חדשה..."), כיצד הרגישה ("...נעל חדשה קצת נוקשה עדיין") וכיצד הריחה ("...כל כך אהבתי את ריחה, משב מענג של עור חדש... של דבק סוליות חריף ומסחרר"). הדובר מתאר כיצד היה לנעל ריח נעים וגם מסחרר, אשר גרם לו לקרב את הנעל אל פניו – אל אפו "כדי להשתכר מן הניחוח".

אמצעי עיצוב שניתן להתייחס אליהם בסעיף א :

המשפט הפותח מנוסח כשאלה. שאלה היא ביטוי רטורי דרמטי לחוסר ביטחון. היא משקפת את חוסר רצונו של המספר להיזכר באירוע. זהו רמז מטרים לכך שהאירוע החיובי כביכול יתפש בהמשך כבעל טעם קצת מריר.

החזרה על מילים מדגישה התרגשות. הן התרגשות המספר הנזכר בעברו, והן ביטוי לתחושת ההתרגשות שלו כשהיה ילד : "הזיכרון הראשון-ראשון", "נעל : נעל קטנה... "

הפסקה הראשונה מסתיימת במשפט ארוך מאוד. אורך המשפט מעמעם תחושה של קצב ועל כן נותן תחושה של רוגע המאפיינת את הרגע המאושר של אותו זכרון ראשון. המשפט הארוך והמפותל מקשה על קריאתו, משאיר את הקורא "ללא אוויר", ובכך ממחיש את תחושת הסיחרור והשכרון המתוארים בו.

סעיף ב

לפתע נכנסים הוריו וחבריהם לחדר. המראה של ילד קטנטן עם נעל על אפו עורר צחוק ואף רצון להשריש את הזיכרון ולצלמו. הדובר מפרט כי תגובתם גרמה לו מצד אחד שמחה, שכן קבל תשומת לב, מצד שני עוררה פחד, בהלה ואף עלבון

מצחוקם של הזרים. בנוסף, הוא מפרט כי היו בו גם רגשות אכזבה, על כך שנקטע "עינוג החושים הריחני – משכר" שחש.

כלומר, עד כניסת המבוגרים לחדר, יכל הילד ליהנות מהנעל, כניסתם הופכת את המצב למורכב. הילד מפסיק לעסוק בתחושות שלו ומתחיל לעסוק בדבר אחר – באינטרקציה שלו איתם ובאופן בו הוא נותן להם להרגיש: גורם להם צחוק/ שמים לב אליו / מעליבים אותו. כלומר, עיסוק פרטי ומהנה הופך לציבורי. העיקר (הקשר בין הילד לנעל) נדחק הציבה ומפנה את מקומו לתחושות שאינן קשורות לנעל כלל – היחסים שלו עם הסביבה.

ייתכן וזוהי אלגוריה לתהליך היצירה. כאשר סופר מתחיל לכתוב, הוא אינו מפרסם ונהנה מתהליך היצירה ומהקשר שלו עם יצירתו. עם זאת, כאשר יצירתו מפורסמת, כל עניינו הוא במבקרים / קהל. הוא אומנם נהנה מכך, אך בו זמנית מרגיש החמצה שהאינטימיות והפרטיות נגדמה.

אמצעים עיצוב שניתן להתייחס אליהם בסעיף ב':

המספר מדמה את דמותו כילד עם נעל על הראש במטאפורה של "דג-פטיש או מין עוף קדמוני כבד-זפק". אלה מטאפורות הממחישות מבט בוגר של המספר בסיטואציה הזיכרון. כמבוגר הוא אף מעצים את חווית ההשפלה בכך שהמטאפורות העולות בראשו לתיאור מראהו המגוחד אינן כאלה שתינוק יעלה, אלא מטאפורות מתוחכמות מקוריות של מבוגר. אלה מטאפורות שאינן מעבירות באמת את תחושת המבוגרים המשועשעים מהמראה ה"חמוד", אלא מטאפורות מעוררות פלצות הממחישות את תחושת הזרות והניכור שחש המספר באותה סיטואציה כילד.

השאלה "מה חש התינוק?" פותחת את הפסקאות המסיימות את הקטע. שאלה היא ביטוי רטורי דרמאטי לחוסר בטחון. היא ממחישה את תחושת חוסר הבטחון של המספר כילד שמבטיהם המשועשעים-לועגים מקטינים אותו ומנמיכים את בטחונו העצמי.